

УДК 347.2:663.256.2(73); 340.113(73)

CERIF: H210, H300, H312, S100

Др Самир Аличић*

ВИНСКЕ ПОСУДЕ (*VASA VINARIA*) У РИМСКОМ ПРАВУ

*Под винским посудама у римском праву подразумевају се све посуде које садрже вино. Оне не морају бити стандардизоване по запремини, те иако термини *atrphora*, *igna* и *culleus* означавају како посуде за вино тако и јединице мере, у питању су две различите ствари. У погледу тога да ли представљају припадак вина или не, прокулеански правници деле винске посуде у две категорије. У прву спадају они који следе правну судбину вина, пре свега амфоре и остали крчази (*cadī*) који се користе за паковање односно „флаширање“. Другу групу, у коју се углавном убрајају бурад (*cuprae*) и керамичке цистерне (*dolia*), чине посуде који не следе правну судбину вина, и који по правилу чине део опреме земљишног имања (*instrumentum fundi*) и следе његову правну судбину. Међутим, критеријуми поделе у ове две категорије нису исти код свих правника.*

Кључне речи: *Римско право. – Вино. – Винске посуде. – Амфоре. – Припадак ствари. – Амбалажа.*

1. УВОД

Вино је било омиљено пиће старих Римљана и један од најкарактеристичнијих аспеката римске и класичне цивилизације уопште.¹

* Аутор је доцент Правног департмана Државног универзитета у Новом Пазару и Правног факултета Универзитета у Источном Сарајеву, samiralicic1@gmail.com.

¹ Могло би се нашироко расправљати о културном, религијском и економском значају вина у старом Риму, али оно што прво пада у очи јесте његова распрострањеност у свим слојевима друштва и свим географским подручјима Империје. Из Катоних списа види се да ни робови на пољским имањима нису били лишавани вина. Количина вина коју Катон прописује креће се од седам до десет амфора по робу годишње, што износи отприлике од 182 до 260 литара. – Sato, *De agricultura*, 50. Очигледно, Римљани су вино сматрали једном од основних животних намирница, које нико не сме да буде лишен. По Плутарху, вино које су пили Катано-

Било је често у привредном а самим тим и у правном промету. Није ни чудо да се вино помиње у бројним римским правним текстовима² који су већ дуже време у центру пажње савремене романистике, са посебним акцентом на питање ризика код купопродаје вина.³

У овом раду настојаћемо да сагледамо ствари из једног нешто ређеј угла. Покушаћемо да објаснимо какав је правни статус посуда

ви робови било је истог квалитета као оно које је пио њихов господар. – Plutarchus, *Cato*, 3. Ипак, Римљани су познавали и луксузна вина чије су цене биле баснословне, попут „фалернског опимијанског стогодишњег“, које је послужено запечаћено у финим стакленим амфорама на имагинарној гозби богатог ослобођеника Трималхиона. – Petronius, *Satyricon*, 34. Археолошки налази потврђују да Римљани нису могли без вина чак ни у хладним и влажним шумама дуж северног Лимеса, укључујући и удаљену Британију. Вид. Paul Arthur, David Williams, „Campain wine, Roman Britain and the third century A. D.“, *Journal of Roman Archeology* 5/1992, 250–260. Била је то најраспрострањенија намирница после жита и маслиновог уља и уједно један од најчешћих трговинских артикала.

² Претрага у електронском архиву *Bibliotheca iuris antiqui* (BIA) показује да се у облику *vinum* јавља 89 пута, као *vini* 56, *vino* 42 пута итд. – BIA, Sistema informativo integrati sui diritti dell'Antichità, direzione scientifica di Nicola Palazzolo, 2000. Бројни су аспекти о којима римски правници расправљају: о квалитету и квантитету вина приликом купопродаје, о одговорности продавца или трешних лица за кварење или просипање вина, о вину као генеричној ствари и ризику за његову случајну пропаст, о тумачењу воље тестатора у погледу легата итд.

³ Вид., на пример, Sergio Zazzera, „Brevi note sul legato di vino“, *Labeo* 18/1972, 348–352; Maria M. Benitez Lopez, *La venta de vino y otras mercancias en la jurisprudencia romana*, Dykinson, Madrid 1994; Martin Pennitz, „Die Gefahrtragung beim Weinverkauf im klassischen römischen Recht“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis (TR)* 62/1994, 251–296; Francesco Casavola, „Emptio pondere numero mensura“, *Scritti giur. per il centenario della casa ed. Jovene*, 1954, 551–580; Éva Jakab, *Risikomanagement beim Weinverkauf, Periculum und praxis im Imperium Romanum*, München 2009; Norbert Olszak, „Emptio ad gustum: la vente à la dégustation de l'antiquité à l'article 1587 du Code civil“, *TR* 58/1990, 361–268; Éva Jakab, „Wo gärt der verkaufte Wein?“ Zur Deutung der Weinleinferungskäufe in der graeco-ägyptischen Papyri“, *Symposion 1997, Vortrage zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte*, Köln – Weimar – Wien 2003, 295–318; Éva Jakab, „Vinum effundere in Ulp. D.18.6.1.3“, *Zeitschrift der Savigny Stiftung (ZSS)* 116/1999a, 71–111; Éva Jakab, „Garantee and Jars in Sales of Wine on Delivery“, *Journal of Juristic Papyrology* 29/1999b, 33–44; Éva Jakab, „Ein fundus cum instrumentu legatus und der 'Verbliebene Wein': Scevola D.33.7.27.3“, *ZSS* 119/2002, 177–211; Éva Jakab, „Periculum und Praxis: Vertragliche Abreden beim Verkauf von Wein“, *ZSS* 121/2004, 189–232; Arthur Patch Mckinlay, „Wine and the law in ancient times“, *Studies Robinson* 2/1953, 858–867, Sam Eitrem, Leiv Amundsen, „Sale of Wine on Delivery P. Osl. inv. no. 1440“, *Eos* 48.2 [*Symbolae Raphaeli Taubenschlag dedicatae II*] 1957, 77–81; Reuven Yaron, „Sale of Wine“, *Studies in the Roman Law of Sale [Dedicated to the memory of Francis de Zulueta]*, 1959, 71–77; Francien Hanemaayer, „Loan of Wine“, *Antidoron M. David, Lugdunum Batavarum*, 1968, 28–30; Hester Van Oyen, „Acknowledgement of a debt concerning replacement of bad wine“, *Antidoron M. David, Lugdunum Batavarum*, 1968, 77–80; Arrigo Diego Manfredini, „Costantino la Tabernaria e il vino“, *Accademia Romanistica Costantiniana. VII Convegno, 1985*, Napoli 1988, 326–341; Lellia Cracco Ruggini, „Roma e il vino norditalico“, *La mémoire perdue. Recherches sur l'administration romaine*, Roma 1998, 345–364.

за вино у римском праву? Решење тог проблема је комплексно и захтева да понудимо могуће одговоре на следећа питања:

Прво, шта се подразумева под винским посудама (тј. судовима) у правном смислу, које врсте и категорије винских судова правници разликују и којим их терминима римски правници означавају?

Друго, какав је однос терминологије коју јуриспруденција користи за винске судове са правним изразима за мере за запремину вина и, с тим у вези, да ли судови морају бити стандардизовани по запремини?

Треће, да ли вински судови чине припадак вина или земљишног имања на коме се налазе?

2. ШТА СУ ВИНСКИ СУДОВИ И КОЈЕ ВРСТЕ ПОСТОЈЕ?

И, сходно томе, какву терминологију римски правници користе?

Почећемо од једне Јулијанове дефиниције коју су Јустинијанови правници изгледа сматрали важном јер су је сместили у претпоследње поглавље Дигеста *De verborum significatione* (50.16), које садржи објашњења значајних правних термина:

D.50.16.206 ЈУЛИЈАН, из шесте књиге на основу Миниција: *Сматра се да су „вински“ судови у правом смислу они који се користе уз винску пресу; цистерне пак и друго у њих спадају само онда, кад садрже вино, јер без вина престају да се убрајају, будући да могу да се користе за другу сврху, на пример кад се жито сипа у њих. На исти начин се убрајају амфоре, јер, када садрже вино онда се убрајају у винске судове, а када су празне, онда се не убрајају, јер се нешто друго може ставити у њих.*⁴

Јулијан каже да су вински судови (*vasa vinaria*) у правом смислу те речи само они који се користе непосредно уз винску пресу (*vasa torcularia*). Није потпуно извесно на шта Јулијан мисли, али вероватно је реч о онима који се користе у процесу производње, а не за чување вина. Остали судови, попут цистерни и амфора, који се могу употребити и у друге сврхе, на пример за складиштење жита, спадају у винске судове само уколико садрже вино. Ако су празни или почну да се користе у другу сврху, губе карактер винских судова.

⁴ D.50.16.206 IULIANUS libro sexto ex Minicio 'Vinaria' vasa proprie vasa torcularia esse placet: dolia autem et serias tamdiu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent, cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse, quoniam ad alium usum transferri possent, veluti si frumentum in his addatur. eandem causam amphorarum esse, ut, cum vinum habeant, tum in vasis vinariis, cum inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint, quia aliud in his addi possit.

Други правни текстови потврђују да је израз *vasa* генерички термин за судове, односно било какве посуде које садрже течност, док је *vasa vinaria* уобичајен правнотехнички термин за винске судове.⁵

Што се тиче посебних типова судова који спадају у категорију *vasa vinaria*, спектар израза који се користе у римском правном жаргону је широк. Почећемо од оних које наводи Јулијан: *dolia* и *amphorae*.

Иако се понекад преводи као *буре*, израз *dolium* у ствари означава огроман земљани суд за чување вина и других течних или зрнастих материја, а не дрвено буре какво данас познајемо. *Dolia* су коришћена слично данашњим металним цистернама или дрвеним буррадима. Била су најчешћи избор римских виноградарара за сазревање⁶ и чување вина, те су се углавном налазила у винским подрумима или другим просторима у којима се чувало вино (*cella vinaria*), укопани у земљу, и вино је црпљено из њих. Додуше, могла су се користити и за транспорт вина, причвршћена у спремиштима специјално конструисаних бродова.⁷ Дакле, представљала су непокретну или тешко покретну ствар. За потребе овог рада, *dolium* ћемо преводити као *цистерна*. На једном месту Улпијан спомиње и резервоар (*laccum*) пун вина.⁸ Могуће је да се мисли на *dolium*, али је могуће и да је у питању зидани резервоар који се користи у процесу цеђења вина.

Термин *amphora* је савременом читаоцу толико познат да га готово и не треба објашњавати. То је керамичка ваза средње величине, са две дршке, и типичног цилиндричног облика који олакшава ношење и слагање. Осим за вино, могле су се користити и за паковање уља, жита и друге течне или растресите робе. Вино по правилу није сазревало у амфорама, него у керамичким цистернама. У амфорама је стизало до потрошача,⁹ „флаширано“, запечаћено гипсаним или

⁵ Сцевола такође користи термин *vasa vinaria* (D.32.93.4). Израз *vasa* као генерички термин за винске судове налазимо код Паула (PS.3.6.63), Помпонија (D.33.6.14) и Улпијана (D.33.6.3.1), који разликује и судове за уље (*vasa olearia* – D.18.6.1.3) као посебну категорију.

⁶ У бројним литерарним изворима каже се да се шира (*mustum*) сипа у *dolia*, тако Cato, De agricultura 23.3–4. Тако и Varro, De re rustica, 1.65 – *Quod mustum conditur in dolium, ut habeamus vinum, non promendum dum fervet, neque etiam dum processit ita, ut sit vinum factum.* – Шира која се налази у цистернама, да бисмо добили вино, не треба да се пресипа за време ферментације, нити исто тако кад је (ферментација) завршена, све док се не претвори у вино.

⁷ Вид. Sabrina Marlier, Patricia Sibella, „La Giraglia, a dolia wreck of the 1st century BC from Corsica, France: Study of its hull remains“, *International Journal of Nautical Archeology* 31.2/2002, 161–171.

⁸ D.9.2.27.35.

⁹ Обично је само вино бољег квалитета након врења пресипано у амфоре и печењено и тако сазревало, док је оно лошијег квалитета остајало у цистернама до употребе или продавано „у ринфузи“. – Ђ. Jakab (2002), 195.

воштаним печатом. По правилу није отворано до употребе, а кад би се отворило, морало се попиту у релативно кратком року да се не би укварило.¹⁰

У текстовима римских правника помињу се и други типови винских судова.

Cadi су ћупови или крчази уопште. У питању је генерички појам за било какав суд од керамике.¹¹ Као такав, он укључује и амфоре. С друге стране, израз *урне (urnae)*¹² означавао је посебну врсту керамичког суда, мањег од амфоре.¹³ Сви ти крчази користили су се на исти начин као и амфоре – у њима се вино чувало до употребе.

*Cyprae*¹⁴ су најсличније данашњим винским бурадима: дрвени судови од дасака повезаних металним обручима.¹⁵ Ти *дрвени судови – vasa lignea*, како их назива Плиније, коришћени су углавном у северним провинцијама и алпским регионима, и то вероватно преваходно за транспорт, зато што се тако смањивала могућност смрзавања вина.¹⁶

¹⁰ Истраживање римских амфора постало је веома софистицирано и данас се може рећи да се развило у посебну грану археологије. Од изузетно бројне литературе о овој теми вид., на пример: Martine Sciallano, Patricia Sibella, *Amphores, Comment les identifier*, Aix-en Provence 1994; David Williams, David P. F. Peacock, *Amphorae and the Roman economy, an introductory guide*, Longman Archeology Series, New York 1994; K. D. White, *Farm Equipment of the Roman World*, Cambridge University Press, New York 1975, 109–110; J. Theodore Peña, *Roman Pottery in the Archeological Record*, Cambridge 2011; Jeremy Paterson, „Salvation from the Sea: Amphorae and Trade in the Roman West“, *The Journal of the Roman Studies* 72/1982, 146–157; Brunella Bruno, „Le anfore da trasporto“, *La ceramica e i materiali in età romana. Classi, produzioni, commerci e consumi* (a cura di Daniela Gandolfi), Istituto internazionale di studi liguri, 2005; Martin Archer, „Imports at Ostia in the Imperial Period and Late Antiquity: The Amphora Evidence from the Dai-Aaar Excavations“, *Memoirs of the American Academy in Rome. Supplementary Volumes, The Maritime World of Ancient Rome* 6/2008, 105–118; Clementina Panella, André Tchernia, „Agricultural Products Transported in Amphorae: Oil and Wine“, *Ancient Economy* (ed. Walter Scheidel, Sitta von Reden), New York 2002, 173–189.

¹¹ Прокул (D.33.6.6 и 33.6.15), Помпоније (D.33.6.14) и Улпијан (D.7.1.15.6).

¹² Прокул, позивајући се на Лабедона и Требација (33.6.16pr).

¹³ Данашња употреба тог термина знатно је ужа, што може да збуну читаоца. Римљани су доиста такве посуде користили, између осталог, и за чување пепела покојника, али су их употребљавали и у разне друге сврхе.

¹⁴ Улпијан (D.7.1.15.6; 33.7.8pr) и Сцевола (D.32.93.4). Поново треба водити рачуна о томе да у савременим језицима постоје морфолошки сличне речи којима се означавају чаше или пехари, а не бурад (на пример, енг. *cup*, ит. *copra*). Реч „купа“ постоји као архаизам и српском језику, углавном у еписким песмама у стереотипној синтагми „златна купа“. Данас се користи углавном у значењу спортског пехара, „куп“, али у овом последњем значењу стигао је вероватно као позајмљеница из енглеског језика.

¹⁵ K. D. White, 115.

¹⁶ Plinius, *Nat. Hist.*, 14.132.

Винари у Италији и осталим медитеранским регионима дуго нису схватили предности које доноси дрвена бурад и када би амфоре биле непрактичне, рецимо приликом транспорта сувоземним путем, када је постојала већа могућност да се разбију, радије су користили кожне мешине (*utres*).¹⁷ Мале мешине су биле најчешћи избор римских војника и путника, а и индивидуалних потрошача у градовима који би куповали мању количину вина. Ако је требало транспортовати већу количину вина воловским колима, обично су се користиле огромне мешине зване *cullei*.¹⁸

3. ДА ЛИ ЈЕ ВИНСКА АМБАЛАЖА СТАНДАРДИЗОВАНА ПО ЗАПРЕМИНИ?

Од поменутих назива судова за вино, само три су била коришћена и као називи за јединице мере. Једна *amphora* је износила око 26 литара, једна *urna* пола амфоре, а *culleus* 20 амфора.¹⁹ Урна и кулеус су вероватно установљени обичајем и засновани су на амфори као јединици мере, која је као таква била прописана законом.

Та јединица мере називала се *amphora quadrantal*, само *quadrantal* или просто *amphora*. Занимљиво је да је амфора била изворно управо јединица за вино и, према Фесту, цело систем прерачунавања римских мера тежине у јединице запремине био је заснован на мерењу вина, а не воде, као у данашњем метричком систему (грам је изворно дефинисан као кубни центиметар воде на температури топљења леда). Наиме, једним плебисцитом, који је данас познат као *Силијев закон о јавним мерама (Lex Silia de ponderibus publicis)*,²⁰ један квадрантал (тј. амфора) одређен је као јединица запремине коју заузима осамдесет²¹ римских фунти (*libra*, око 327 g) вина, што би приближно износило 26 литара. Она се даље делила у 10 конгиуса, а ови у мање јединице.²² Квадрантал је био усклађен са системом мера

¹⁷ Улпијан, D.33.6.3.1.

¹⁸ Улпијан, D.33.6.3.1. Иако је по основној функцији мешина за течност, *culleus* је романистима можда познатији као средство за извршење смртне казне зашивањем осуђеника у мешину и бацањем у воду (*poena cullei*).

¹⁹ Nikolaj Aleksandrovič Maškin, *Istorija starog Rima*, Naučna KMD, Beograd 2005, 589.

²⁰ О том закону не знамо ништа, осим имена предлагача и чињенице да је донет у форми плебисцита. Спорни су и идентитет доносиоца и време настанка. Највероватније је донет између 287. и 218. године пре н. е.

²¹ Римски систем мера је углавном заснован на броју осам. Римљани су иначе, као што је добро познато, користили децимални систем бројева, па је тај изузетак учињен вероватно ради лакше дељивости.

²² *Ex ponderibus publicis, quibus hac tempestate populus oetier solet, uti coaequatur se dolo malo, uti quadrantal vini lxxx pondo siet; congius vini x pondo siet; vi*

за дужину као кубна амфора (*amphora cubus*), тако што је утврђено да је он еквивалентан коцки чије странице износе једну стопу (*pes*), и за тежину, јер је тежио тачно један талант. Стандардна амфора (*Amfora Capitolina*) чувала се у Јупитеровом храму на Капитолу.²³ Амфора је била уобичајена јединица мере којом се, између осталог, одређивала носивост бродова.²⁴

Да ли су амфоре морале бити израђиване у складу са запремином еталона чуваног на Капитолу? Археолошки налази дају јасан одговор: не. Римске амфоре биле су различите величине.²⁵ Еталон који се налазио на Капитолу коришћен је, према томе, за стандардизацију мерица за вино (*mensurae*), а не винске амбалаже.²⁶

Свакако, коришћење лажне мере и тежине носило је одговорност по *Lex Cornelia de falsis*.²⁷ Но, то нема никакве везе са

sextari congius siet vini; duodequinginta sextari quadrantal siet vini; sextarius aequus aequo cum librario siet; sex decemque librari in modio sient. si quis magistratus adversus hac dolo malo pondera modiosque vasaque publica modica minora maiorave faxit iusseritve fieri, dolumve adduit, quod ea fiant, eum quis volet magistratus multare, dum minore parti familias taxat liceto; sive quis in sacrum iudicare voluerit, liceto. Festus, *De verborum significatione, Publica pondera* (F.246).

²³ *Amphora fit cubus, quam non violare liceret, Sacravere Iovi Tarpeio in monte Quirites.* Priscianus, *Carm. de Mens. et Pond.* Вид. и Cato, *De agricultura*, 57; Gellius, *Noctes Atticae*, 1.120; Maximin., 4. О конгиусу као јединици мере вид. William Smith, „Quadrantal“, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* (ed. John Murray), London 1875.

²⁴ Cic, *ad Fam.*, 12.15; Livius, *A. U. C.*, 21.63.

²⁵ Сачуване амфоре показују да мањи или већи степен стандардизације јесте постојао, али да су у свим периодима римске историје постојале и амфоре које су одступале од стандарда. Никада у античко доба нису све амфоре биле исте величине. Због тога је већ у старој Грчкој било уобичајено да имају натпис који, осим података о врсти и квалитету, произвођачу вина, берби и др., садржи и податке о количини. Вид. Vladimir F. Stolba, „Local Patterns of Trade in Wine and the Chronological Implications of Amphora Stamps“, *Black Sea Studies* 6/2007, 149–159.

²⁶ Уосталом, странке су биле слободне да приликом купопродаје вина користе било коју јединицу мере око које би се могле договорити, што потврђују и правни извори. Вид. D.18.1.71. Јавне службе у Риму, попут службе снабдевања Града житом (*Annona*), користиле су званичне мере које су биле прописане Силијевим законом. Али, приватна лица нису морала да их се придржавају у својим пословима. Уместо службених, могла су да користе неку од бројних локалних, често обичајем устанављених мера које су постојале у појединим деловима Империје.

²⁷ Додуше, не по слову Закона него проширењем његове примене од претора, императора и правне науке. Лице које би користило лажну меру за вино морало је да плати двоструки износ нанете штете и могло је бити кажњено релогацијом: D.48.10.32.1 MODESTINUS libro primo de poenis *Si venditor mensuras publice probatas vini, frumenti vel cuiuslibet rei, aut emptor corrupit dolove malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius dupli condemnatur: decretoque divi Hadriani praeceptum est in insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent.* Ипак, изгледа да је и пре доношења тог закона, још у преткласичном периоду, постојала могућност да купац тужи продавца због „закидања“ у количини вина. Зато Катон у свом приручнику за пољопривреднике

паковањем у амфоре. До коришћења лажне мере може доћи и приликом продаје вина „у ринфузи“. С друге стране, ако би неко продавао вино запечаћено у амфорама већим или мањим од прописане величине и то ставио купцима до знања, то свакако не представља превару. Зато, на амфорама које су одступале од стандардне величине често се налазио натпис који је показивао запремину или тежину.²⁸

Дакле, важно је истаћи да амфора у правним текстовима има два значења, која јуриспруденти јасно разликују: означава једну врсту винске амбалаже, али и јединицу мере, и оне не морају да се подударaju. Амфора се често помиње као јединица мере у правним текстовима.²⁹

4. ДА ЛИ СУ ВИНСКИ СУДОВИ ПРИПАДАК ВИНА?

Ако неко продаје или легира амфору или цистерну вина, мислећи при томе на суд а не на јединицу мере, да ли се подразумева да ће бити предат и сам керамички суд или само његов садржај? То питање је дуго било предмет расправе у класичном праву. Повод је било једно друго питање: шта се све сматра под винским судовима?

Оно је имало значаја пре свега за тумачење воље тестатора.³⁰ Тако, ако је легирао грчко, слатко или амијенско „амфорирано“ вино

саветује произвођаче који продају вино „на кулеус“ да у њега сипају 41 урну (Cato, *De Agricultura*, 148), иако је стандардни кулеус био 40 урни, да би се избегло да продавац одговара због грешке у мерењу (Jeremy Paterson, 156–157), или мањка вина услед просипања приликом претакања (É. Jakab [2009], 55) или због калирања. Но, не знамо сигурно који је био правни основ за одговорност продавца у том периоду. – Ulrich von Lübtow, „Catos leges venditioni et locationi dictae“, *EOS* 48, 3/1956–1957; M. Pennitz, 256–260; É. Jakab (2009), 47–72, 232–233. О различитим правним аспектима продаје на меру вид. Francesco Casavola, „Emptio pondere numero mensura“, *Scritti giur. per il centenario della casa ed. Jovene*, ed. Jovene, Napoli 1954, 551–580.

²⁸ Пронађено је много амфора са натписима (*tituli picti*). Они су представљали својеврсну декларацију производа. Углавном су садржали податке о географском пореклу, произвођачу, врсти и количини. Посебно велики број *tituli picti* сачуван је на уљним амфорама на депонији Monte Testaccio у близини Рима. На њима је, између осталог, углавном била означена тежина уља у либрама (римским фунтама). Вид. José María Blázquez Martínez, José Remesal Rodríguez, „*Estudios sobre el Monte Testaccio (Roma)*“, ed. Universidad de Barcelona, Barcelona 2010, 41 и даље.

²⁹ Тако се у посткласичном периоду услед економске кризе и инфлације одређени број амфора вина појављује као средство плаћања (СТ.14.4.4pr; СТ.14.6.1). У класичним текстовима носивост брода се одређује бројем амфора вина које се на њега могу укрцати (D.14.2.10.2). Такође, амфора као јединица мере помиње се код одређивања легата (D.5.1.38; D.31.8.2; D.33.5.2.3; D.33.6.2.1; D.33.6.3pr; D.33.6.5; D.33.6.13. D.45.1.83.5), продаје или стипулације вина (D.18.6.1.1; D.18.6.5; D.45.1.74; D.45.1.75.2) и утврђивања штете нанете крађом (D.47.2.21.6; D.47.2.52.25).

³⁰ Више о легату вина вид. у S. Zazzera, 348–352.

(*vinum amphorarium*), Прокул каже, позивајући се на Лабера, да то укључује само оно које одговара опису и које је садржано у амфорама, али не и оно које је припадало тестатору али није „флаширано“.³¹

Понекад ствари могу бити сложеније. Прокул каже, у случају да је тестатор легирао вино из Сорента у амфорама, а све вино са тог географског подручја је заправо држао у мањим посудама – урнама, сматраће се да постоји легат, као да је тестатор мислио на урне.³²

Међутим, када су у питању *dolia*, исти правник размишља другачије:

D.33.6.15 Прокул, из друге књиге писама: *Легирао је вино са судовима. Треба ције негира да се дугује оно које је у цистернама и сматра да је једно намера тестатора а друго његове речи; и да уосталом цистерне не спадају у винске судове. Иако цистерне не спадају у винске судове, ја се ипак не слажем са Треба цијем да вино које је у цистернама није легирано. Сматрам да је исправно то, да су оне коме је легирано вино са судовима, легиране и амфоре и ћупови у којима чувамо наточено вино; вино наиме точимо у амфоре и ћупове са том намером, да буде у њима, док се не проба са намером коришћења, и разуме се да га продајемо са припадајућим амфорама и ћуповима; у цистерне га пак сипамо са другачијом намером, дакако да их одатле преточимо у амфоре и ћупове или продамо без самих цистерни.*³³

Тај сложени текст захтева подробну анализу. Чињенично стање је следеће: тестатор је легатом оставио вино са судовима. Правно питање је да ли то обухвата вино у свим судовима, укључујући и цистерне (*dolia*).

Прокул цитира Треба ција, који сматра да наследник не треба да преда вино у цистернама. Аргументи су да је то вероватно била намера тестатора и да бурад не спада у винске судове. Иако није

³¹ D.33.6.16.1–2.

³² D.33.6.16pr. PROCULUS libro tertio ex posterioribus Labeonis *Qui vinum Surrentinum in urnalibus habebat diffusum, is tibi vinum legaverat in amphoris omne. illud quoque vinum, quod in urnalibus fuisset, legatum esse Labeo et Trebatius responderunt.*

³³ D.33.6.15 PROCULUS libro secundo epistularum *Vinum cum vasis legavit. negat Trebatius quod in doliis sit deberi et sensum testatoris alium putat esse, verborum alium: ceterum dolia in vasis vinariis non essent. ego et si dolia in vasis vinariis non sunt, tamen non concederem Trebatius vinum quod in doliis esset, id est quod in vasis non esset, non esse legatum. illud verum esse puto, cui vinum cum vasis legatum erit, ei amphoras cadous, in quibus vina diffusa servamus, legatos esse: vinum enim in amphoras et cadous hac mente diffundimus, ut in his sit, donec usus causa probetur, et scilicet id vendimus cum his amphoris et cadous: in dolia autem alia mente coicimus, scilicet ut ex his postea vel in amphoras et cadous diffundamus vel sine ipsis doliis veneat.* Вид. Herbert Hausmaninger, „Zur Legatsinterpretation des Celsus“, *Iura, rivista internazionale di diritto romano e antico (IVRA)*, 35/1984, 27; S. Zazzera, 349; N. Olszak, 371.

изричито речено, из даљег Прокуловог коментара изгледа да произлази да је Требације сматрао да легатару треба да припада вино у амфорама и другим крчазима, и то заједно са самим судовима.

Прокул се слаже да бурад не спада у винске судове. Даље, он не само да се слаже да легатару коме је остављено вино са судовима припадају и вино и судови, него мисли да би тако требало поступити и ако у тестаменту нису изричито поменути судови јер су они припадак вина. То, међутим, важи само за амфоре и остале крчаге, али не и за керамичке цистерне (*dolia*).³⁴ Под винским судовима он подразумева само оне у које је вино наточено са намером да се не отвара до момента коришћења. Вино у амфорама и другим крчазима је, савременим језиком речено, „флаширано“ и када се једном отвори, оно се мора попиту јер брзо губи своју каквоћу. Прокул примећује да је уобичајено да се и приликом купопродаје „амбалажа“ сматра за припадак вина, те нема разлога да се поступа другачије код легата. У *dolia*, пак, вино се сипа не са намером да се продаје заједно са судом, него или да се преспе у амфоре или друге крчаге, или да се продаје „у ринфузи“, те није уобичајено да се сматра да су цистерне припадак вина.³⁵

Ипак, у једној ствари Прокул се не слаже са Требацијем: он сматра да ако је у тестаменту легирано вино *са судовима*, то подразумева и оно које се налази у цистернама (*dolia*), само што у том случају оно припада легатару без цистерни. Тај став је разјаснио у једном другом фрагменту из истог дела, *Књиге писама*:

D.33.6.6 Прокул, из пете књиге писама *Када је наследнику наложено да некоме преда вино, он треба да преда и оно које је наточено у амфоре и крчаге, иако судови нису изричито поменути. Исто тако, иако је легирано са судовима и крчазима, ипак се сматра да је легирано и оно које је у цистернама, као што и ако је неко легирао робове заједно са њиховим пекулијумом, сматра се да је легирао и оне који немају никакав пекулијум.*³⁶

Прокул се, изгледа, разумео у вино и волео је о њему да расправља, а то је по свему судећи била традиција прокулеанске

³⁴ Тако и М. М. Benitez Lopez, 112–114. Ауторка сматра да, чак и ако је тај текст претрпео мање измене од Јустинијанових компилатора, решење које он садржи одражава мишљење класичних правника. – *Ibid*.

³⁵ Riccardo Astolfi, *Studi sull'oggetto dei legati in diritto romano II*, Padova 1969, 143.

³⁶ D.33.6.6 PROCULUS libro quinto epistularum *Cui vinum heres dare damnatus est, quod in amphoris et cadis diffusum est dari debet, etiamsi vasorum mentio facta non est. item quamvis cum vasis cadis legatum est, tamen id quoque, quod in doliis, legatum esse videtur, sicuti, si servos omnes cum peculio cuiusque eorum legasset, etiam eos, quibus peculii nihil esset, legasse videretur.* Вид. S. Zazzera, 349.

школе и пре,³⁷ а како ћемо касније видети, и после њега. Требације је био и учитељ Лабеа, оснивача школе којој је касније припадао Прокул и која је по њему добила име.³⁸ Та школа је од почетка била позната по спремности да уведе новине у право, тако да није ни чудо што се Прокул усудио да одступи од мишљења старога правника Требација.³⁹

Каснија јуриспруденција, изгледа, није прихватила терминологију према којој цистерне не спадају у категорију *вински судови* (*vasa vinaria*).⁴⁰ Ипак, основна логика Прокуловог добро избалансираниог решења прихваћена је и касније, али у виду поделе винских судова на две врсте. Помпоније, такође прокулеанац из II века, решава исти проблем на следећи начин:

D.33.6.14 Помпоније, из шесте књиге о Сабину: *Посуде следе легирано вино само онда, када су тако наточене, да нису одређене за дуготрајну употребу, као што су амфоре и ћупови.*⁴¹

Помпоније износи прост критеријум поделе судова: да ли се посуда може употребити поново или не? Слично као и данашње боце, амфоре и остала керамичка амбалажа се по правилу бацају или рециклирају након употребе.⁴² Међу различитим врстама керамичке

³⁷ Развој њихове мисли о том проблему можемо да реконструисемо на следећи начин. Требације је правник с краја републике и почетка принципата, те можемо закључити да је питање судова за вино било предмет расправе међу правницима бар од тог периода, ако не и раније. Већ тада се сматрало да амфоре и друге керамичке посуде представљају „амбалажу“ вина која следи његову правну судбину. Међутим, нашавши се пред питањем како да реши проблем легата вина у *судовима*, Требације је заузео гледиште да винске цистерне не спадају у винске судове, те да се легат не односи на вино које се у њима налази.

³⁸ D.1.2.2.47–53.

³⁹ Његово решење је заиста „соломонско“: он искључује цистерне из круга винских судова и сматра да оне не следе правну судбину вина. Ипак, у томе није сасвим доследан јер сматра да је у случају када је легирано вино у судовима (*vasa*), легирано и оно у цистернама, само што треба да буде предато без цистерни.

⁴⁰ Како смо видели, Јулијан, сабинијанац из II века, сматра да у ширем смислу у винске судове спадају и *dolia*. Његову дефиницију су прихватили и Јустинијанови правници, доделивши јој почасно место у претпоследњем поглављу Дигеста (D.50.16.206): вински суд је онај који садржи вино.

⁴¹ D.33.6.14 POMPONIUS libro sexto ad Sabinum *Vino legato ea demum vasa sequuntur, quae ita diffusa sunt, ut non ad perpetuum usum vasa reservarentur, veluti amphorae et cadi*. Нема сумње да су текст и решење садржано у њему класични. – М. М. Benitez Lopez, 113.

⁴² И литерарни извори и археолошки докази показују да су амфоре могле да се употребе поново за паковање зрнасте или течне робе, али и да је то чињено ретко. Разлог су биле тешкоће у поновној употреби и ниска цена керамичке амбалаже, која је такву употребу чинила неекономичном. Понека амфора је могла да заврши искоришћена у другу сврху, на пример, као саксија за цвеће или сегмент канализационе или иригационе цеви, али по правилу употребљене амфоре су баца-

амбалаже нема разлике и није битно да ли су то амфоре или крчаци неке друге величине и облика. Помпоније не помиње *dolia*, али имплицира да постоје и вински судови који се могу поново употребити и који, према томе, не следе правну судбину вина. Помпонијев критеријум је другачији од Прокуловог, али доводи до истог практичног резултата.

Слично решење налазимо код прокулеанца Целза, савременика Помпонија, а то решење прихвата и Улпијан, правник са краја класичног периода:

D.33.6.3.1 Улпијан, из двадесет треће књиге о Сабину: *Ако је легирано вино, да видимо, да ли се дугује заједно са судовима? И Целз каже да ако је легирано вино, иако није легирано са судовима, да се сматра да су и судови легирани, не зато што су судови део вина, макар били украшени сребром (попут дршке и огледала), већ јер је извесно да је то била намера тестатора, да је хтео да амфоре прирасту вину; и тако, каже, уобичајено је кад кажемо „хиљаду амфора“ да се то не односи на меру за вино. У погледу цистерни не мислим да је тачно, да се када је легирано вино дугују и цистерне, поготово ако су укупане у винском подруму или ако су такве, да се због величине тешко померају. У погледу буради, пак, и бурића, сматрам да треба допустити да се и они дугују, изузев ако су исто тако фиксирани или ако представљају опрему на земљишном имању. Када је легирано вино не дугују се мешине; кажем да ни велике мешине не треба да се дугују.*⁴³

не или рециклиране, као и данашње флаше. Најчешћа судбина винских и житних амфора била је да буду одложене на одређене депоније, где би биле издробљене и употребљене као састојак *opus signinum*-а, једне врсте цемента. Из неког разлога уљне амфоре нису употребљаване ни за шта, било због тога што су због величине и дебљине биле неподобне за дробљење или због тога што би чињеница да су биле напоњене уљем утицала на квалитет цемента. Оне су одбациване, и то на одређене депоније. Тако је настало цело брдо поред Рима, високо 35 метара и са површином од око два хектара, познато као *Monte Testaccio*. – J. T. Peña, 300–306; Lynne C. Lancaster, *Concrete Vaulted Construction in Imperial Rome. Innovations in Context*, ed. Cambridge University Press, Cambridge 2005, 81. О *Monte Testaccio* вид. J. M. Blázquez Martínez, J. Remesal Rodríguez, *Estudios sobre el Monte Testaccio (Roma)*, Barcelona 2010.

⁴³ D.33.6.3.1 ULPIANUS libro vicesimo tertio ad Sabinum *Si vinum legatum sit, videamus, an cum vasis debeat. et Celsus inquit vino legato, etiamsi non sit legatum cum vasis, vasa quoque legata videri, non quia pars sunt vini vasa, quemadmodum emblemata argenti (scyphorum forte vel speculi), sed quia credible est mentem testantis eam esse, ut voluerit accessioni esse vino amphoras: et sic, inquit, loquimur habere non amphoras mille, ad mensuram vini referentes. in doliis non puto verum, ut vino legato et dolia debeantur, maxime si depressa in cella vinaria fuerint aut ea sunt, quae per magnitudinem difficile moventur. in cuppis autem sive cuppulis puto admittendum et ea deberi, nisi pari modo immobiles in agro velut instrumentum agri erant. vino legato utres non debentur: nec culleos quidem deberi dico.* За анализу овог текста са различитих

Целз сматра да вински судови следе правну судбину вина, али не зато што представљају припадак вина у смислу нераздвојне функционалне целине, него зато што је то уобичајено: претпостављена намера тестатора или продавца је да се вино преда заједно са амфором јер кад се каже *амфора*, углавном се не мисли на меру за вино него на суд. Целз, наслањајући се на Прокула, сматра да све што је *vasa vinaria* следи правну судбину вина мада није његов припадак, што значи да он искључује бурад и цистерне из појма *винских судов*.

Други део текста вероватно представља мишљење самог Улпијана. Он изгледа сматра да су све посуде које садрже вино обухваћене појмом *vasa vinaria* јер их све појединачно анализира. И у погледу питања да ли они следе правну судбину вина или не, Улпијан уводи другачији критеријум од Целза и Прокула: да ли је у питању лако покретни суд и да ли представља припадак земљишног имања или не? Ако је суд лако покретан попут амфоре, нема дилеме да следи судбину вина. Ако су у питању бурад и цистерне, међутим, они не следе вино, *поготово* ако су тешко покретни или фиксирани. То може да значи да Улпијан не искључује потпуно могућност да продаја или легирање вина „на буре“ може да значи и – предају самог бурета, ако је покретно. Таман када бисмо помислили да је Улпијан успоставио општи принцип да правну судбину вина следи посуда која је покретна и која не спада у припадак земљишног имања, он нам прави изненађење које, без икаквог образложења, руши целу ту концепцију: мешине, и мале и велике, не следе вино, вероватно због тога што служе само за привремено чување и транспорт вина, те није уобичајено да се сматрају његовим припатком.⁴⁴

Иако Улпијан не искључује сасвим могућност да се уз вино преда и буре или цистерна, изгледа да је то ипак изузетак, који постоји само онда када је то изричито одређено и уговорено, али се само по себи не подразумева. Други текстови показују да је Улпијан остао доследан у ставу да цистерне по правилу не следе вино. Штавише, као што је у романистици добро познато, кад је купљено вино у цистерни, оно, према Улпијану, треба да буде уклоњено пре наредне бербе, ако нешто друго није уговорено.⁴⁵ Ако га купац не при-

аспеката вид. Н. Hausmaninger, 26, 36, 38, 44; Paolo Maddalena, „‘Accedere’ e ‘cedere’ nelle fonti classiche“, *LABEO* 17/1971, 173; N. Olszak, 371; Bruce W. Frier, „Roman Law and the Wine trade: the Problem of ‘Vinegar Sold as Wine’“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung fuer Rechtsgeschichte (ZSS). Rom. Abt.* 113/1983, 258; M. M. Benitez Lopez, 111–113; R. Yaron, 77.

⁴⁴ Није искључено да су текст скратили Јустинијанови компилатори, што би могао бити разлог за изостанак образложења. Но, будући да за то нема доказа, мораћемо остати при голој претпоставци.

⁴⁵ D.18.6.4.2 ULPIANUS libro vicesimo octavo ad Sabinum *Vino autem per aversionem vendito finis custodiae est avehendi tempus. quod ita erit accipiendum, si adiectum*

ми, мора накнадити штету продавцу због немогућности да користи цистерну, и не само то: јединствено и добро познато Улпијаново решење каже да продавац сме чак и просути вино, ако претходно упозори купца.⁴⁶

5. ДА ЛИ СУ ВИНСКИ СУДОВИ ПРИПАДАК ЗЕМЉИШНОГ ИМАЊА?

Цистерне и бурад, дакле, по правилу нису припадак вина, али да ли се могу сматрати делом земљишног имања?

Тај проблем су разматрали већ правници из периода републике. Сцевола је анализирао питање да ли се алати, машине и посуђе на земљишном имању сматрају делом легираног земљишта. Одговор старог правника је негативан. Чак и кад су причвршћени, цистерне и бурад нису део легираног земљишног имања, као ни остали припааци, јер у тестаменту није споменуто да је земљиште легирано заједно са припаацима.⁴⁷ У једном другом случају, међутим, у коме је легирано имање заједно са припаацима, Сцевола сматра да се чак и вино које је преостало у цистернама може сматрати припатком имања.⁴⁸ Тим пре се подразумева да у припатке имања спадају и саме цистерне.

Дакле, очигледно је да је већ Сцевола сматрао да су вински судови део опреме земљишног имања, а то мисле и каснији прав-

tempus est: ceterum si non sit adiectum, videndum, ne infinitam custodiam non debeat venditor: et est verius secundum ea quae supra ostendimus, aut interesse, quid de tempore actum sit, aut denunciare ei, ut tollat vinum: certe antequam ad vindemiam fuerint dolia necessaria, debet avehi vinum.

⁴⁶ D.18.6.1.3 ULPIANUS libro vicesimo octavo ad Sabinum *Licet autem venditori vel effundere vinum, si diem ad metiendum praestituit nec intra diem admensum est. effundere autem non statim poterit, priusquam testando denuntiet emptori, ut aut tollat vinum aut sciat futurum, ut vinum effunderetur. si tamen, cum posset effundere, non effudit, laudandus est potius: eapropter mercedem quoque doliorum potest exigere, sed ita demum, si interfuit eius inania esse vasa in quibus vinum fuit (veluti si locaturus ea fuisset) vel si necesse habuit alia conducere dolia. commodius est autem conduci vasa nec reddi vinum, nisi quanti conduxerit ab emptore reddatur; aut vendere vinum bona fide: id est quantum sine ipsius incommodo fieri potest operam dare, ut quam minime detrimento sit ea res emptori.* Овај текст, као и претходни, врло је важан за романисте који се баве питањима ризика за пропаст ствари и одговорности странака у купопродаји. Но будући да то излази изван поља нашег истраживања, овом приликом нећемо их анализирати детаљније. Вид., на пример, Ђ. Јакоб (1999а), 71–111; В. W. Frier (1983), 276, 290; Apathy Peter, „Mora accipiendi und Schadenersatz“, ZSS 114/1984, 190–205.

⁴⁷ D.32.93.4 SCAEVOLA libro tertio responsorum *Collegio fabrorum fundum cum silvis, quae ei cedere solent, uti optimus maximusque esset, legavit. quaero, an ea quoque, quae in diem mortis ibi fuissent, id est faenum pabulum palea, item machina, vasa vinaria, id est cuppae et dolia, quae in cella defixa sunt, item granaria legata essent. respondit non recte peti, quod legatum non esset.*

⁴⁸ D.33.7.27.3 За детаљну анализу овог текста вид. Ђ. Јакоб (2002), 177–211.

ници. Тако Улпијан, позивајући се на Сабина, каже да у опрему земљишног имања (*instrumentum fundi*) спада све оно што се користи за прибирање, скупљање и чување плодова. То укључује и цистерне и бурад, и то чак и ако нису причвршћени:

D.33.7.8pr. Улпијан, из двадесете књиге о Сабину: *У опрему земљишног имања улази оно, што је подобно за прибирање, прикупљање и чување плодова, како јасно набраја Сабин у књизи о Вителију... за чување, као што су цистерне за вино, чак и ако нису укопане, и бурад.*⁴⁹

Како правни конзервативизам буде слабио, све чешће ће се сматрати да опрема на земљишном имању, чак и кад није изричито споменута, следи правну судбину земље као главне ствари ако је то у складу са претпостављеном вољом странке. Међутим, то ће ићи постепено и не без неслагања међу правницима. Улпијан наводи да су неки правници, чија имена не спомиње, некада сумњали да плодоуживалац земљишта може да користи винске судове. Сәм Улпијан не сумња да може да их користи, само ако их тиме неће довести у горе стање:

D.7.1.15.6 Улпијан, из осамнаесте књиге о Сабину: *Власник не треба да спречи плодоуживаоца да нешто користи тако, да то не доведе у горе стање. У погледу пончега се сумња, ако му забрани да користи, да ли је то учинио у складу с правом? На пример цистерне за вино, ако је рецимо легирано плодоуживање земљишног имања, и мисле да чак и ако су укопане у земљу, може да му забрани. Исто мисле и у погледу буради и крчага и амфора; исто и у погледу прозорских оквира, ако је легирано плодоуживање куће. Али ја мислим, да то исто тако улази у опрему земљишног имања или куће, изузев ако воља (тестатора) није другачија.*⁵⁰

⁴⁹ D.33.7.8pr. ULPIANUS libro vicesimo ad Sabinum *In instrumento fundi ea esse, quae fructus quaerendi cogendi conservandi gratia parata sunt, Sabinus libris ad Vite- lium evidenter enumerat...conservandi, quasi dolia, licet defossa non sint, et cuppae.* Како правилно примећује Никозија (Nicosia), све ствари које су *instrumentum fundi* и које Улпијан набраја, нису нужно и *res mancipi*. У ту другу категорију спадају само оне таксативно набројане вредније ствари које служе непосредно за обраду земље у најужем смислу, као што су волови и плугови. – Giovanni Nicosia, „Animalia quae collo dorsove domantur“, *IVRA* 18/1967, 60 и даље, 71 и даље. За детаљније одређење појма *instrumentum fundi* вид. и P. Maddalena, 172; Barbero Fernando Reinoso, „Definitio periculosa”: Javoleno o Labeon ?“, *Bullettino dell’Istituto di Diritto Romano Vittorio Sicaloja (BIDR)* 90/1987; Ђ. Јакаб (2002), 184.

⁵⁰ D.7.1.15.6 ULPIANUS libro octavo decimo ad Sabinum *Proprietatis dominus non debet impedire fructuarium ita utentem, ne deterio- rem eius condicionem faciat. de quibusdam plane dubitatur, si eum uti prohibeat, an iure id faciat: ut puta doleis, si forte fundi usus fructus sit legatus, et putant quidam, etsi defossa sint, uti prohibendum: idem et in seriis et in cuppis et in cadis et amphoris putant: idem et in specularibus, si domus usus fructus legetur: sed ego puto, nisi sit contraria voluntas, etiam instrumentum fundi vel*

Сходно томе, Паул сматра да може постојати земљишна службеност коришћења грнчарске радионице на послужном земљишту ради израде судова за вино произведено на повласном земљишту, док би у случају да се судови производе за продају, то било могуће само ако постоји плодоуживање.⁵¹

Такође, Улпијан, позивајући се на Нерација и Аристона, сматра да закупац земљишног имања има право да користи винске цистерне (*dolia vinaria*), које се третирају као припадак земље, али сноси и одговорност ако буду оштећене.⁵²

У складу са сличном логиком, Паул каже да приликом тумачења воље тестатора судови за точење вина (*vasa, in quibus vinum defunditur* и *popularia vasa*) треба да се сматрају делом легираног угоститељског прибора за обављање крчмарског заната.⁵³ Према Улпијану, који се позива на Аристона, цистерне и вино у њима не сматрају се, међутим, стварима за личну употребу, за разлику од стоних посуда (*vasa penuria*).⁵⁴

domus contineri. Вид. John Piffe, „The Usufructuary as Plaintiff Under the Lex Aquilia According to the Classical Jurists“, *Revue internationale des droits de l'antiquité (RIDA)* 12/1965, 331.

⁵¹ D.8.3.6pr. PAULUS libro quinto decimo ad Plautium *veluti si figlinas haberet, in quibus ea vasa fierent, quibus fructus eius fundi exportarentur (sicut in quibusdam fit, ut amphoris vinum evehatur aut ut dolia fiant), vel tegulae vel ad villam aedificandam. sed si, ut vasa venirent, figlinae exercerentur, usus fructus erit.*

⁵² D.19.2.19.2 ULPIANUS libro trigesimo secundo ad edictum *Illud nobis videndum est, si quis fundum locaverit, quae soleat instrumenti nomine conductori praestare, quaeque si non praestet, ex locato tenetur. et est epistula Neratii ad Aristonem dolia utique colono esse praestanda et praelum et trapetum instructa funibus, si minus, dominum instruere ea debere: sed et praelum vitiatum dominum reficere debere. quod si culpa coloni quid eorum corruptum sit, ex locato eum teneri. fiscos autem, quibus ad premendam oleam utimur, colonum sibi parare debere Neratius scripsit: quod si regulis olea prematur, et praelum et suculam et regulas et tympanum et cocleas quibus relevatur praelum dominum parare oportere. item aenum, in quo olea calda aqua lavatur, ut cetera vasa olearia dominum praestare oportere, sicuti dolia vinaria, quae ad praesentem usum colonum picare oportebit. haec omnia sic sunt accipienda, nisi si quid aliud specialiter actum sit.*

⁵³ PS.3.6.61 *Instrumento cauponio legato ea debentur, quae cauponis usus parata sunt, velut vasa, in quibus vinum defunditur: escarai quoque et popularia vasa debentur. sane ministri earum rerum legato non cedunt.*

⁵⁴ D.33.9.3.11 ULPIANUS libro vicesimo secundo ad Sabinum *Vasa quoque penuria quae continantur, nulla dubitatio est. Aristo autem scribit dolia non contineri, et est verum secundum illam distinctionem, quam supra in vino fecimus. nec frumentum nec leguminum thecae (arculae forte vel sportae) vel si qua alia sunt, quae horrei penuriae vel cellae penuriae instruendae gratia habentur, non continebuntur, sed ea sola continentur, sine quibus penus haberi non recte potest.*

6. ЗАКЉУЧАК

О појму, подели и правном режиму винских судова римски правници су расправљали доста рано, бар од краја старе и почетка нове ере. Из разлога који нису довољно јасни, расправу су изгледа водили углавном прокулеански правници. Ипак, Јустинијанови компилатори су прихватили дефиницију сабинијанца Јулијана према којој су вински судови (*vasa vinaria*) у ужем смислу само они који се користе у процесу производње вина, док су у ширем смислу то сви они који садрже вино и који то својство губе кад престану да се користе у ту сврху.

Не постоји пропис у римском праву који одређује да вински судови морају да буду стандардне величине. Иако се термини *amphorae*, *urnae* и *cullei* користе и за јединице мере и за судове, у питању су две различите ствари.

Старије схватање раних прокулеанаца, попут Требација, да цистерне и бурад за вино не спадају под појам *вински судови* касније је одбачено и уместо тога је уведена подела винских судова на две врсте, с тим што критеријуми за ту поделу нису увек били исти.

У прву категорију спадају они судови који представљају припадак вина, као што су амфоре (*amphorae*) и други крчази (*cadī, urnae*), зато што се вино у њих сипа са намером да се не отвара до употребе (Прокул), намењени су за једнократну употребу (Помпоније), намера је странака да следе правну судбину вина (Целз), то је уобичајено у промету (Улпијан) и осим тога су покретни (Улпијан).

Другу групу чине посуде које нису припадак вина, пре свега цистерне (*dolia*) и бурад (*cippae*). На њих се наведени критеријуми примењују у обрнутом смислу (вино се из њих сипа у друге посуде пре употребе, могу се користити више пута, намера странака је да не следе правну судбину вина или је то уобичајено у промету, непокретни су или тешко покретни). По правилу се убрајају у опрему земљишног имања (*instrumentum fundi*) уколико су повезани са земљиштем физички или функционално. Еволуцијом у класичном периоду дошло се до става да они као такви представљају припадак земље и следе њену правну судбину увек када то није у супротности са изричито изјављеном вољом странке.

Та правила су диспозитивна и странке могу уговорити нешто друго.⁵⁵

⁵⁵ Папиролошки извори потврђују да је приликом куповине вина у тексту уговора често изричито одређивано да ли судове треба да обезбеди купац или продавац. То се посебно односи на куповину вина од нове бербе. У папирусима из птоломејског, римског и византијског Египта чак се понекад прецизира и да судови које обезбеђује продавац морају бити нови. – S. Eitrem, L. Amundsen, 77–81. Ева Јакаб (Éva Jakab) сматра да се у случајевима кад судове не обезбеђује купац, односно

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Apathy, P., „Mora accipiendi und Schadenersatz“, *Zeitschrift der Savigny Stiftung (ZSS)* 114/1984.
- Archer, M., „Imports at Ostia in the Imperial Period and Late Antiquity: The Amphora Evidence from the Dai-Aaar Excavations“, *Memoirs of the American Academy in Rome. Supplementary Volumes. The Maritime World of Ancient Rome* 6/2008.
- Astolfi, R., *Studi sull'oggetto dei legati in diritto romano II*, Padova 1969.
- Benitez Lopez, M. M., *La venta de vino y otras mercancías en la jurisprudencia romana*, Dykinson, Madrid 1994.
- BIA – *Bibliotheca iuris antiqui*, Sistema informativo integrati sui diritti dell'Antichità, direzione scientifica di Nicola Palazzolo, 2000.
- Blázquez Martínez, J. M., Remesal Rodríguez J., *Estudios sobre el Monte Testaccio (Roma)*, Barcelona 2010.
- Brunella, B., „Le anfore da trasporto“, *La ceramica e i materiali in età romana. Classi, produzioni, commerci e consumi* (a cura di Daniela Gandolfi), Istituto internazionale di studi liguri, 2005.
- Casavola, F., „Emptio pondere numero mensura“, *Scritti giur. per il centenario della casa ed. Jovene*, 1954.
- Cracco Ruggini, L., „Roma e il vino norditalico“, *La mémoire perdue. Recherches sur l'administration romaine*, Roma 1998.
- Eitrem, S., Amundsen, L., „Sale of Wine on Delivery P. Osl. inv. no. 1440“, *Eos* 48.2 [*Symbolae Raphaeli Taubenschlag dedicatae II*], 1957 .
- Frier, B. W., „Roman Law and the Wine trade: the Problem of 'Vinegar Sold as Wine'“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung fuer Rechtsgeschichte (ZSS)*. Rom. Abt., 113/1983.
- Hanemaayer, F., „Loan of Wine“, *Antidoron M. David, Lugdunum Batavarum*, 1968.
- Hausmaninger H., „Zur Legatsinterpretation des Celsus“, *Iura, rivista internazionale di diritto romano e antico (IVRA)* 35/1984.
- Iliffe J., „The Usufructuary as Plaintiff Under the Lex Aquilia According to the Classical Jurists“, *Revue internationale des droits de l'antiquité (RIDA)* 12/1965
- Jakab, É., „Garantee and Jars in Sales of Wine on Delivery“, *Journal of Juristic Papyrology* 29/1999b.
- Jakab É., „Ein fundus cum instrumentu legatus und der 'Verbliebene Wein'“: Scevola D.33.7.27.3“, *ZSS* 119/2002.

када вино остаје да одлежи код продавца, од продавца по правилу захтева гаранција да се вино неће покварити, која се не захтева када судове обезбеђује купац. – É. Jakab (1999b), 33–44.

- Jakab, É., „Periculum und Praxis: Vertragliche Abreden beim Verkauf von Wein“, *ZSS* 121/2004.
- Jakab, É., „Vinum effundere in Ulp. D.18.6.1.3“, *Zeitschrift der Savigny Stiftung (ZSS)* 116/1999 (a).
- Jakab, É., „Wo gärt der verkaufte Wein?“ *Zur Deutung der Weinleinführungskäufe in der graeco-ägyptischen Papyri, Symposium 1997, Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte, Köln–Weimar–Wien 2003.*
- Jakab, É., *Risikomanagement beim Weinverkauf, Periculum und praxis im Imperium Romanum*, München 2009.
- Lancaster, L. C., *Concrete Vaulted Construction in Imperial Rome. Innovations in Context*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Manfredini, A. D., „Costantino la Tabernaria e il vino“, *Accademia Romanistica Costantiniana. VII Convegno, 1985*, Napoli 1988.
- Marlier, S., Sibella P., „La Giraglia, a dolia wreck of the 1st century BC from Corsica, France: Study of its hull remains“, *International Journal of Nautical Archeology* 2/2002.
- Maškin, N. A., *Istorija starog Rima*, Naučna KMD, Beograd 2005.
- Nicosia, G., „Animalia quae collo dorsove domantur“, *IVRA* 18/1967.
- Olszak, N., „Emptio ad gustum: la vente à la dégustation de l’antiquité à l’article 1587 du Code civil“, *TR* 58/1990.
- Panella, C., Tchernia, A., „Agricultural Products Transported in Amphorae: Oil and Wine“, *Ancient Economy* (ed. Walter Scheidel – Sitta von Reden), New York 2002.
- Patch Mckinlay, A., „Wine and the law in ancient times“, *Studies Robinson* 2/1953.
- Paterson, J., „Salvation from the Sea: Amphorae and Trade in the Roman West“, *The Journal of the Roman Studies* 72/1982.
- Peña, J. Th., *Roman Pottery in the Archeological Record*, Cambridge 2011.
- Pennitz, M., „Die Gefahrtragung beim Weinverkauf im klassischen römischen Recht“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis (TR)* 62/1994.
- Reinoso, B. F., „‘Definitio periculosa’: Javoleno o Labeon?“, *Bullettino dell’Istituto di Diritto Romano Vittorio Scialoja (BIDR)* 90/1987.
- Sciallano, M., Sibella, P., *Amphores, Comment les identifier*, Aix-en Provence, 1994
- Smith, W., „Quadrantal“, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* (ed. John Murray), London 1875.
- Stolba, V. F., „Local Patterns of Trade in Wine and the Chronological Implications of Amphora Stamps“, *Black Sea Studies* 6/2007.

- Van Oyen, H., „Acknowledgement of a debt concerning replacement of bad wine“, *Antidoron M. David, Lugdunum Batavarum*, 1968.
- Von Lübtow, U., „Catos leges venditioni et locationi dictae“, *EOS* 48/3/1956–1957.
- White, K. D., *Farm Equipment of the Roman World*, Cambridge University Press, New York 1975.
- Williams, D., P. F. Peacock D., *Amphorae and the Roman economy, an introductory guide*, Longman Archeology Series, New York 1994.
- Yaron, R., „Sale of Wine“, *Studies in the Roman Law of Sale (Dedicated to the memory of Francis de Zulueta)*, 1959 .
- Zazzera, S., „Brevi note sul legato di vino“, *Labeo* 18/1972.

Samir Aličić, PhD

Assistant Professor

University of Novi Pazar, Department of Law

University of East Sarajevo, Faculty of Law

WINE VESSELS (*VASA VINARIA*) IN ROMAN LAW

Summary

The notion of “wine vessels” in Roman law comprises all the wine-containing recipients. There is no legal standardization of wine vessels by means of volume, and although the terms *amphora*, *urna* and *culleus* are used to designate both the vessels and the units of measure, these are two different meanings of the terms. In regard of the question, whether the vessels make appurtenance of the wine, jurists of the proculean school divided them in two categories. In the first category are those that follow legal status of wine, usually amphoras and other jars (*cadī*) which are used for “packaging”, i. e. “bottling” of the wine. The second category make mostly vats (*cuppae*) and ceramic cisterns (*dolia*), which don't follow legal status of wine, making instead part of farming equipment of a landed property (*instrumentum fundi*) and it's appurtenance. But, the roman jurists are not consistent regarding criteria for distinguishing these two categories.

Key words: *Roman law. – Wine vessels. – Amphorae. – Wine. – Appurtenances of things. – Packaging.*

Article history:

Received: 11. 7. 2016.

Accepted: 24. 10. 2016.